

лення. Окремого значення набувають створення, розподіл і споживання медичних послуг у контексті менеджменту якості життя населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балацький О.Ф. Економіка чистого повітря. – К.: Наукова думка. – 1979. – 296 с.
2. Герасимчук З.В., Вахович І.М., Голян В.А., Олексюк А.О. Трансформація інституціонального механізму природокористування в умовах глобалізації: екологічні імперативи та системні суперечності: монографія. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 228 с.
3. Данилишин Б.М., Хвесик М.А., Голян В.А. Економіка природокористування: Підручник. – К.: Кондор, 2010. – 465 с.
4. Дорогунцов С.І., Федорищева А.М. Методологічні основи розміщення і розвитку потенційно шкідливих виробництв // Економіка України. – 1997. – № 4. – С. 4–11.
5. Мельник Л.Г. Принципи еколого-безпечного розвитку // Економіка України. – 1996. – № 2. – С. 71–78.
6. Олдак П.Г. Формування сучасного економічного мислення. – Новосибірськ.: Наука. Сиб. Відд., 1989. – 114 с.
7. Паламарчук В.О., Мішенін Є.В., Коренюк П.І. Еколого-економічні та соціальні нариси з проблем природокористування: Монографія. – Д.: Пороги, 2004. – 258 с.
8. Іртищева І.О. Корпоративна культура – важливий фактор конкурентоспроможності організації / І.О. Іртищева // Збірник наукових праць НУК. – Миколаїв : НУК, 2015. – № 1 (457). – С. 69–74.
9. Іртищева І.О. Оцінка науково-кадрового потенціалу України / І.О. Іртищева // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – Випуск 8/2. – 2014. – С. 186–188.
10. Веклич О.О. Еколого-економічні протиріччя. – К.: Наукова думка, 1991. – 144 с.

УДК 911.3

Смочко Н.М.
кандидат географічних наук,
доцент кафедри туризму та рекреації
Мукачівського державного університету

ТЕРИТОРІАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА РЕГІОНАЛЬНОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті досліджено територіально-функціональну структуру господарської системи Закарпатської області. Розкрито її різновекторну орієнтацію, співвідношення та геопросторове розміщення. Визначено функціональні зв'язки композиційних осей опорного каркасу обласного соціально-економічного комплексу (виробництва і розселення) й окреслено шляхи його модифікації.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, територіальний господарський комплекс, функціональна структура господарства, регіональна просторова організація, внутрішньообласні райони.

Смочко Н.М. ТЕРРИТОРИАЛЬНО-ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ СТРУКТУРА РЕГИОНАЛЬНОЙ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ СИСТЕМЫ (НА ПРИМЕРЕ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ)

В статье исследована территориально-функциональная структура хозяйственной системы Закарпатской области. Раскрыты ее разновекторная ориентация, соотношение и геопространственное размещение. Определены функциональные связи композиционных осей опорного каркаса областного социально-экономического комплекса (производства и расселения) и очерчены пути его модернизации.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, территориальный хозяйственный комплекс, функциональная структура хозяйства, региональная пространственная организация, внутриобластные районы.

Smochko N.M. TERRITORIAL AND FUNCTIONAL STRUCTURE OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEM (TRANSCARPATHIAN REGION IS EXAMPLE)

The territorial and functional structure of the economic system in Transcarpathian region had been investigated in the article. Its varied orientation ratio and Geospatial accommodation had been revealed. Functional relationships composite axes of the reference frame of the regional socio-economic complex (production and settlement) had been defined and the ways of its modification had been outlined.

Keywords: socio-economic development, territorial economic complex, functional structure of the economy, regional spatial organization, inter-districts.

Постановка проблеми. Зміна суспільних відносин в Україні позначається на всіх аспектах економічного життя, умовах життєдіяльності людей, глобальних та регіональних соціально-економічних процесах. Багато теоретичних та прикладних аспектів суспільного розвитку вимагають перегляду з огляду на ці зміни. Це стосується багатьох парадигм регіонального розвитку, зокрема необхідності планомірного і пропорційного розвитку регіонів, вирівнювання показників економічного і соціального розвитку тощо. Але незмінною залишається необхідність забезпечення територіального економічного і соціального розвитку регіонів, окремих міст та інших територіальних одиниць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пізнати господарство як систему означає розкрити його структуру, функції, інтегративні системні чинники, зв'язки з іншими господарськими системами

тощо. Такі дослідження регіональних господарських систем з погляду суспільно-географів і економістів були досить активними у кінці ХХ ст. (І.О. Горленко, Ф.Д. Заставний, С.І. Ішук, Я.І. Жупанський, М.Д. Пістун, М.М. Паламарчук, В.А. Поповкін, А.В. Степаненко, Д.М. Стеченко, О.І. Шаблій та ін.), але окремі дослідники розкривають процеси трансформації регіональних територіальних господарських систем, що функціонує в сучасних умовах (Г.П. Балабанов, О.В. Гладкий, Б.М. Данилишин, В.І. Захарченко, Н.Є. Копер, С.А. Лісовський, В.П. Нагірна, Я.Б. Олійник, Г.П. Підгрушний, Л.Г. Руденко, Д.М. Стеченко, О.І. Шаблій та ін.), але ці дослідження ще не охоплюють всі підсистеми господарства. Складність системного аналізу регіонального господарства полягає у тому, що під впливом зміни суспільних відносин трансформується

структура сформованих господарських комплексів, руйнуються деякі внутрішньокомплексні поєднання, виникають нові форми господарювання тощо.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення особливостей територіально-функціональної структури регіональної господарської системи (на прикладі Закарпатської області).

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим засобом декомпозиції територіальної структури господарства на простіші складові є його територіально-функціональна структура. Це зумовлено тим, що територіальні відношення системи проявляються найчастіше через функціональні зв'язки.

Територіально-функціональна структура, як відзначає О.М. Паламарчук, «розкриває субстратну природу елементів системи, характер їх взаємодії, взаєморозташування, доступності, територіальної концентрації, тобто значною мірою визначає якісну специфіку всієї системи» [2, с. 106]. Вона формується сукупністю функціональних зв'язків територіальних і компонентних відношень, взятих у єдності та взаємозумовленості. Щоб її вивчити, необхідно надати територіальну визначеність компонентно-функціональним елементам господарського комплексу і виявити взаємозв'язки всередині цих компонентів і між ними. Також необхідно встановити взаємозв'язки між об'єктами, що утворюють різні територіальні структури.

У дослідженні функціональної структури господарства важливо визначити галузі, які формують міжобласну функцію (за показниками споживання продукції в області і за її межами, індексами локалізації виробництва). Вивчення функціональної структури за критерієм взаємопов'язаності виробництв (за методикою М.М. Паламарчука, Н. Процько) у сучасних умовах має обмежене застосування. Усе більше застосування дістає кластерний підхід (формування так званих мережевих структур) [3].

Як зазначає О.І. Шаблій, сутність територіально-функціональної структури у тому, що «різні складові частини просторової структури відіграють неоднакову роль у життєдіяльності територіальних систем» [4, с. 355]. Так, у т.з. «живильно-розподільчій структурі» [1], або як її називає О.І. Шаблій (2003), «пов'язувальною» чи «лінійно-вузловою», виділяються ядра (центри) зосередження соціально-економічного потенціалу (населення, господарства) і лінії взаємозв'язку між ними. Такі центри, залежно від певного потенціалу, відіграють основну, регулюючу і координуючу роль для навколишньої території, притягуючи до себе територію (з її наповненням) за допомогою функціональних зв'язків. Ці зв'язки відображають лінії, вони продовжують процес функціонування господарства на території. Ядра і лінії утворюють т.з. опорний каркас виробництва і розселення. Залежно від розміщення ядер і ліній він може бути радіально-кільцевий, гратчастий, лінійно-вузловий, приморський, нерегулярний [3].

Вивчення територіальної організації господарської системи Закарпатської області свідчить про її лінійно-вузлову структуру. Для опорного каркасу території Закарпатської області характерний ексцентриситет. Це виявляється у тому, що її центр розташований на крайньому заході регіону, що значною мірою впливає на соціально-економічні зв'язки між окремими його частинами, його частинами і обласним центром. Таке розташування центра (м. Ужгород) призвело до того, що створюється система соціально-економічних центрів (ядер), кожен із яких має свою сферу впливу, функції центра області (особливо соціально-економічні) нерідко виконують інші міста, що мають зручніше розташування у регіоні.

У області таким центром є друге за чисельністю населення м. Мукачево (має обласне підпорядку-

вання), що знаходиться на перетині транспортних шляхів і має вигідне економіко-географічне положення у Закарпатській системі розселення.

Крім нього, міста Берегово, Хуст, Чоп – це міста, які розміщені на головній планувальній осі території (вона проходить із заходу на схід у південній (низовинній) частині області. Від неї відходять бічні осі Чоп – Ужгород – Великий Березний – Львів, Мукачево – Воловець – Славське, Рахів – Ворохта) та ін., які сполучають основні центри області з іншими населеними пунктами регіону і дають вихід до інших областей. На соціально-економічний розвиток окремих частин регіону мають вплив і виходи до інших країн. Особливо це стосується південної і західної прикордонних територій, які відчувають вплив з боку Угорщини (Берегівський, Виноградівський райони), Словаччини (Великобрезнянський, Ужгородський, Перечинський), Румунії (Хустський, Тячівський, Рахівський) щодо господарювання, а також внаслідок міграцій населення, інвестицій тощо.

Структура композиційних осей, що склалася в області, сприяє формуванню двох внутрішньообласних соціально-економічних комплексів Південно-Західного з центрами у м. Ужгород, м. Мукачево та Північно-Східного, що не має чітко вираженого ядра, тому спостерігається мала потужність композиційних осей, які відходили б від міжрайонних до центрів районних і мікрорайонних соціально-економічних комплексів. Така особливість опорного каркасу Північно-Східного соціально-економічного району зумовлює дуже слабкі зв'язки між районними комплексами або в деяких випадках їх повну відсутність (Міжгірський і Рахівський районні комплекси). Необхідне зростання ролі цих пунктів як центрів соціально-економічних комплексів різних рангів (міжрайонних, районних, мікрорайонних). Найбільшу зону впливу має обласний центр, його вплив як центру мікрорайонного соціально-економічного комплексу поширюється вздовж композиційних осей, які відходять від нього. Найпотужніші зв'язки склалися з Мукачевським та Хустським районними комплексами.

Лінійно-вузлова композиція обласного соціально-економічного комплексу є нераціональною, що виражається у:

- невеликій кількості центрів міжрайонних комплексів, що веде до різної диспропорції в соціально-економічному розвитку обласного центру та його «периферії»;

- відсутності, або недостатньому розвитку, композиційних осей між центрами районних соціально-економічних комплексів, які лежать за межами головної соціально-економічної осі розвитку території (Великобрезнянський, Перечинський, Воловецький, Міжгірський), що зумовлює незначний розвиток (або й відсутність) різних видів зв'язків між ними.

Отже, для Закарпатської області, що має нераціональну просторову структуру господарства через «периферійне» розміщення обласного центру, надзвичайно важливим є виявлення нових напрямів композиційних осей та активізація соціально-економічного розвитку окремих опорних центрів і збільшення їх зон впливу. Звичайно, вплив кожного центру посилюється вздовж композиційних осей, якими є транспортні шляхи, тому розгалуження транспортної мережі є надзвичайно важливим. Крім цього, зони впливу є тим більшими, чим більший демографічний, економічний і соціальний потенціал населеного пункту.

Для області необхідне формування декількох міжрайонних центрів, які певною мірою виконували б обслуговуючі функції для населення і виробництва. Такими центрами можуть стати сучасні райцентри

Хуст, Рахів (за умови розміщення в них нових виробництв, закладів освіти і культури, оздоровниць, які матимуть обласне чи державне значення). Тим самим можуть бути частково подолані просторові диспропорції у соціально-економічному розвитку різних частин області. Адже лише у великих селах розвинена соціальна інфраструктура, однак у горах великі села розкидані з багатьма присілками, значно віддаленими від центру, тому не усім жителям доступні елементарні складові благоустрою. Населення нерідко за соціальними послугами змушене долати значні відстані у Мукачево чи Ужгород, позаяк саме в них розміщені основні та культурні заклади області.

Розвиток багатогалузевої сфери послуг поряд із розвитком туризму, деревообробної і харчової промисловості є важливими напрямками розвитку району у майбутньому. Ще важливо у перспективі налагодити у районі видобуток корисних копалин, зокрема облицювального каміння, цеоліту, будматеріалів, запаси яких величезні і мають міжобласне значення, на їхній базі можуть розвиватися низка нових виробництв.

Важливі перспективи у Північно-Східному районі має створення мережі невеликих підприємств з переробки промислової та сільськогосподарської сировини, передусім, тваринницької, що активізує обслуговуючу функцію та забезпечить жителів гірських територій товарами власного виробництва. Це значною мірою сприяло б закріпленню населення у населених пунктах гірських територій та підвищило мобільність би працездатного населення району. А розміщення закладів соціальної сфери міжпоселенського значення у міських поселеннях значно поліпшило б рівень і якість життя населення у сільській місцевості. Але для цього необхідне, передусім, поліпшення транспортної доступності гірських поселень до центрів обслуговування. Це потребує створення нових шляхів, докорінної реконструкції транспортної мережі, що склалася.

Особливо актуальними є питання соціально-економічного розвитку найбільше депресивних адміністративних гірських районів – Воловецького, Міжгірського, Великоберезнянського, Рахівського. Визначення основних напрямів соціально-економічного розвитку цих районів та їх реалізація стануть важливою основою для подолання депресивності в економічному та соціальному аспектах, стане базою для досягнення приблизно однакових умов життя для мешканців області, що є завданням сучасної регіональної економічної політики.

Гірський рельєф на значній території області є певною перешкодою для створення радіально-кільцевої форми геопросторової організації господарства, яка вважається найбільш раціональною, але відсутність композиційних осей або їх слабкий розвиток може бути у багатьох випадках подолані за рахунок створення додаткових «гілок» від головної соціально-економічної осі області до населених пунктів у гірській частині.

Незважаючи на реалізацію низки заходів із поліпшення геопросторової організації господарства, певні відмінності у соціально-економічному розвитку господарства різних частин області збережуться і в майбутньому, вони зумовлюватимуть, передусім, специфіку життєдіяльності населення у гірській і низовинній частинах області.

Для удосконалення територіальної та територіально-функціональної структури господарського комплексу та розселення населення області необхідно:

- розширювати господарські функції місцевих систем розселення за рахунок активізації промислового чи рекреаційного розвитку;
- створювати мережі малих промислових підприємств, які переробляли б сільськогосподарську

сировину та природні будівельні матеріали, здатних швидко пристосовуватися до потреб ринку, змінюючи асортимент виробів згідно з попитом населення;

- ефективніше розвивати економічну базу всіх елементів системи розселення, оптимізуючи внутрішньогосподарські зв'язки;

- удосконалювати функції міжрайонного значення у містах з вигідним економіко-географічним положенням, а саме створити внутрішньообласну підсистему з центром у м. Рахів, щоб охопити периферійні частини області зонами впливу;

- реформувати та розвивати сільськогосподарський сектор, передусім фермерські та особисті підсобні домогосподарства, що сприятиме розвитку всіх форм сільських поселень;

- інтенсивно розвивати різні форми рекреації в усіх адміністративних районах області, що збільшить зайнятість сільського населення (особливо жінок), поліпшить економічний розвиток гірських сіл та області загалом.

В області активно відбувається процес реформування підприємств автомобільного транспорту, формується мережа недержавних підприємств. На ринку вантажних перевезень свої послуги пропонують перевізники різних форм власності. Останнім часом спостерігається стійка тенденція щодо оновлення перевізниками рухомого складу, при цьому перевага надається автобусам великої та середньої місткості. У сфері пасажирських перевезень формується конкурентне ринкове середовище. Широкого поширення набуває залучення до роботи на автобусних маршрутах у міському і приміському сполученнях транспортних засобів підприємців і підприємств недержавних форм власності. У м. Мукачево розташований недіючий колишній військовий аеродром, який успішно може бути використаний для цивільних цілей. Стрімке зростання ділової активності та розвиток міжнародного туризму в області створюють потребу у сучасній системі авіатранспорту.

Створення проектів, розробка генеральних планів, схем будівництва нових та реконструкції, модернізації раніше збудованих вузькоколійних залізниць є реальною можливістю та серйозним поштовхом зростання рівня соціально-економічного розвитку саме гірських районів Закарпатської області; більш ефективного використання природних ресурсів, впровадження природозберігаючих технологій, що не завдаватиме б шкоди вразливим гірським екосистемам. Їх функціонування у межах історико-культурних, рекреаційно-туристичних та природно-заповідних зон є передумовою для формування потенційного іміджу гірських територій як екологічно чистих та унікальних з найвищим рівнем атрактивності туристичних об'єктів Закарпатської області та України загалом. Також вони є необхідними при будівництві (у майбутньому) потужних гірськолижних комплексів, об'єктів малої енергетики, сучасних полонинських господарств. Як засвідчує практика низки європейських країн, подібні об'єкти сьогодні викликають особливу зацікавленість потужних вітчизняних і зарубіжних інвесторів.

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження трансформації територіально-функціональної структури дозволили передбачити розвиток соціально-економічної активності населення у всіх сферах господарського комплексу. Тенденції розвитку визначатимуться подальшими структурними зрушеннями в економіці, інноваційною та інвестиційною політикою, транскордонному співробітництві, демографічними процесами. Процеси модернізації виробництва, ліквідація непродуктивних

робочих місць і надлишкової зайнятості, реалізація аграрної реформи зумовить подальше скорочення зайнятого населення, особливо в сільському, лісовому, рибному господарстві та промисловості. Одночасно можливе підвищення зайнятості працездатного населення області в туристично-рекреаційній галузі, транспорті та зв'язку, торгівлі, ресторанному харчуванні. Триватиме перерозподіл населення зі сфери матеріального виробництва у сферу послуг. У галузях культури, мистецтва, охорони здоров'я, освіти, науки і наукового обслуговування зайнятість визначатиметься державним фінансуванням, тому лише у випадку покращення останнього можливо зберегти наявний працересурсний потенціал.

УДК 330.322.053.3

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мезенцев К.В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку : [монографія] / К.В. Мезенцев. – К. : ВПЦ «Київ.ун-т», 2005. – 253 с.
2. Паламарчук М.М. Регіональні дослідження: завдання і наукові підходи / М.М. Паламарчук // Регіональна економіка. – 1996. – № 1-2. – С. 32-39.
3. Пила В.І. Регіони України: соціально-економічна динаміка, проблеми та перспективи розвитку / В.І. Пила, О.С. Чмир, О.А. Гарасюк // Формування ринкових відносин України. – 2006. – № 6. – С. 114-124.
4. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії: підручник / О.І. Шаблій. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с., 52 іл.

Сухоставець А.І.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки*

Сумського національного аграрного університету

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ

Стаття присвячена висвітленню проблемних питань щодо покращення інвестиційної привабливості регіонів на прикладі Сумської області та впливу цих процесів на ефективність роботи підприємств та соціально-економічний розвиток. Визначено основні проблеми покращення інвестиційного середовища та накреслено шляхи вдосконалення за рахунок створення інвестиційного сайту Сумської області. Наведено практичний приклад впровадження проекту та розрахунок його ефективності.

Ключові слова: інвестиції, регіональний розвиток, інвестиційний сайт, інвестиційний клімат.

Сухоставець А.І. ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНОВ

Статья посвящена рассмотрению проблемных вопросов относительно улучшения инвестиционной привлекательности регионов на примере Сумской области, влиянию этих процессов на эффективность работы предприятий и социально-экономическое развитие. Определены основные проблемы улучшения инвестиционной среды и обозначены пути усовершенствования за счёт создания инвестиционного сайта Сумской области. Приведены практический пример внедрения проекта и расчёт его эффективности.

Ключевые слова: инвестиции, региональное развитие, инвестиционный сайт, инвестиционный климат.

Suhostavets A.I. THE WAYS TO IMPROVE THE REGION'S INVESTMENT ATTRACTIVENESS

The article is considers the problematic issues concerning the improvement of the investment attractiveness of the regions by the example of the Sumy region and the impact of these processes on enterprise performance and socio-economic development. The basic problem of improving the investment environment and the marked improvement of the way by creating an investment site Sumy region. An example of practical implementation of the project and the calculation of its effectiveness.

Keywords: investment, regional development, investment site, investment climate.

Постановка проблеми. Регіональний розвиток повинен забезпечувати системний та комплексний підхід з метою ефективного використання наявного потенціалу для подолання проблем, які перешкоджають розвитку окремих територій. На інвестиційний клімат впливають багато факторів, серед яких можна назвати: положення регіону, історичні зв'язки, розвинуту транспортну мережу, сировинний та виробничий потенціал, високий освітній рівень і підприємницька активність населення, наявність привабливих виробництв тощо. Тому, на нашу думку, особливої уваги сьогодні потребують менш розвинені промислово регіони північного сходу України з метою уникнення диспропорцій у соціально-економічному розвитку територій та їх стабільне інвестиційне забезпечення. До таких регіонів належить Сумська область, яка відіграє вагомий роль у формуванні ресурсного потенціалу регіону і країни в цілому, а тому потребує особливої уваги до особливостей формування та використання трудових, фінансових, соціальних, економічних, демографічних та культурних ресурсів.

Незважаючи на певні позитивні зрушення щодо збільшення частки інвестицій у регіональну економіку Північного Сходу України, їх недостатньо, тому нагальними залишається питання підвищення інвестиційної привабливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз проблем розвитку та інвестиційної привабливості регіонів відображено в роботах Б. Данилишина, В. Гаврилюка, П. Гайдуцького, М. Жука, Л. Зайцевої, М. Долішнього, О. Малютіна, Н. Марченка, А. Пересади, С. Покропивного, Н. Серьогіна, А. Слівака, М. Хвастика та інших науковців, які зробили значний внесок у формування державної регіональної інвестиційної політики. Світовий досвід підвищення інвестиційної привабливості досліджували такі вчені, як: Т. Стеценко, А. Даниленко, І. Вахович, С. Шосталь, Л. Борщ, О. Кириленко, Б. Малиняк, М. Карлін, Н. Шевченко, С. Мацюра, В. Федоренко, А. Гойко, О. Василенко, К. Фісун, К. Шара, К. Маркевич.

Але сучасна економіка та світова фінансова криза вимагають постійних змін щодо підходів в покращенні